

לחלוק כבוד למלכות

וַיְדַבֵּר ה' אֶל מֹשֶׁה וְאֶל אֶהֱרֹן וַיֹּצִיאוּ אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאֶת פְּרַעַה מֶלֶךְ מִצְרַיִם לְהוֹצִיא אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם: (שמות ו יג).¹

שמות רבה ז גד – לפרעה במצרים

"ויצום אל בני ישראל" – אמר להם הקב"ה: פְּנֵי סַרְבְּנִים הֵם, רְגוּזִים הֵם, טַרְחָנִים הֵם. על מנת כן תהיו מקבלים עליכם, שיהיו מקללים אתכם, שיהיו מסקלים אתכם באבנים.² "ואל פרעה מלך מצרים" – אמר להם הקב"ה: היו נוהגים בו כבוד וחלקו כבוד למלכות, אע"פ שאני צריך לעשות בו את הדין.³ וכן עשה משה, שנאמר: "וירדו כל עבדיך אלה אלי" – לא אמר עליו אלא על עבדיו... שהיה לו לומר: "אתם ומלככם" – הוא בעצמו, שנאמר: "ויקם פרעה לילה הוא וכל עבדיו" (שמות יב ל).⁴ ולכך לא פרסם אותו, כדי לחלוק כבוד למלכות.⁵ אמר ר' לוי: משל למלך שהיה לו פרדס ונטע בו אילני סרק ואילני מאכל. אמרו לו עבדיו: מה הנאה יש לך באילני סרק הללו? אמר להם: כשם שאני צריך לאילני מאכל, כך אני צריך לאילני סרק.⁶ שאילולי אילני סרק מהיכן הייתי עושה לי מרחצאות וכבשונות? לכך נאמר: "אל בני ישראל ואל פרעה" – כשם שקילוסו של הקב"ה עולה לו מגן עדן מפי הצדיקים, כך עולה מגיהנום מפי הרשעים...⁷

¹ עינו החדה של הדרשן שמה לב שבפסוק כותרת "חגיג" זה, אשר מסכם את פתיחת הפרשה ומשמש מבוא לתחילת המכות, יש התייחסות שווה לבני ישראל ולפרעה "מלך מצרים". גם את הפסוק הסמוך בהם נמנים ראשי בתי האבות, צדה עינו של הדרשן.

² אפשר לראות חלק זה של המדרש כעומד בפני עצמו ומתמקד ביחסים שבין משה ובני ישראל. כל הצער והסבל שעתידי משה לקבל מצאן מרעיתו (ראו במדבר יא טו) רמוז כבר כאן בתחילת השליחות. ראו דברינו **בני סרבנים הם** בפרשת שמות. אבל אפשר גם לקשר חלק זה להמשך המדרש "ואל פרעה מלך מצרים" כאילו הוא אומר: למרות היחס המעליב שתקבלו מבני - בפרעה תנהגו בכבוד, הוא "מלך מצרים".

³ הביטוי "לעשות את הדין" שגור יותר בלשון אגדה מאשר במשפט והלכה. ראו למשל, נדרים דף לט ע"ב: "מלמד, שעלו שמש וירח מריקע לזולל ואמרו לפניו: ריבוננו של עולם, אם אתה עושה דין לבן עמרם או מאירים, ואם לאו - אין אנו מאירין!" וכן, מסכת דרך ארץ פרק שלום הלכה ב: "תמן תנינא: רבן שמעון בן גמליאל אומר: על שלשה דברים העולם עומד על הדין ועל האמת ועל השלום... נעשה הדין - נעשה אמת נעשה שלום". אבל ראו גם בהלכות צוואה ושכיב מרע בגמרא סנהדרין לד ע"ב: "אמר רב יהודה אמר רב: שלשה שנכנסו לבקר את החולה, רצו - כותבין, רצו עושיין דין. שנים - כותבין ואין עושיין דין".

⁴ במכת בכורות, בפרשת בא, פרעה עצמו קם וירד אל משה ומבקש שיצאו ממצרים. אבל כאשר משה מזהיר את פרעה ואומר לו שזה יקרה, הוא לא אומר: אתה תרד, אלא רק שעבדיך ירדו. בלשון מנומסת.

⁵ וכן הוא במכילתא דרבי ישמעאל פרשת בא פרשה יג, אלא בסדר הפוך של הפסוקים, ושם הוא מוסיף גם מקרים נוספים בתנ"ך: "וירדו כל עבדיך אלה אלי - שאין תלמוד לומר "אלה", אלא שסופך עתיד להיות בראשם ולירד בראשונה, אלא מלמד שמה חלק כבוד למלכות. וכן הקב"ה אמר לו חלוק כבוד למלכות, שנאמר: וידבר יי' אל משה ואל אהרן ויצום אל פרעה - ציוום לחלוק כבוד למלכות. וכן מצינו ביוסף שחלק כבוד למלכות שנאמר: בלעדי אלהים יענה את שלום פרעה (בראשית מא טז). וכן יעקב חלק כבוד למלכות, שנאמר: ויתחזק ישראל וישב על המטה (שם מח ב). וכן אליהו חלק כבוד למלכות, שנאמר: ויד ה' היתה אל אליהו וישנס מתניו וירץ לפני אחאב (מלכים א יח מו). וכן חנניה מישאל ועזריה חלקו כבוד למלכות, שנאמר: באדין קרב נבוכדנצר לתרע וגו' עבדוהי די אלהא עלאה פוקו ואתו (דניאל ג כו, נבוכדנצר קורא לחנניה מישאל ועזריה ודניאל שהשליך לכבשן האש לצאת והם יוצאים, ראו שם). וכן דניאל חלק כבוד למלכות, שנאמר: וכמקריביה לגובא לדניאל בקל עציב זעיק וגו' אדין דניאל עם מלכא וגו' (שם ו כא, דניאל עונה לקריאתו של דרוש, אחרי שהשליך אותו לגוב האריות: המלך לעולמים יחיה! ראו הדיאלוג המלא של דניאל ודריוש מלך מדי שם). ומדרש תנחומא פרשת כי תשא סימן ו מוסיף גם את עדו הנביא (הוא "איש האלהים", מלכים א פרק יג) שחלק כבוד לירבעם הרשע בנבואתו על המזבח שיקרע ואמר "עצמות אדם" ולא נקב בשמו של ירבעם. יש תקדימים לפני משה ואהרן ויש ממשיכים אחריהם לנוהג לחלוק כבוד למלכות, גם במלכים רשעים, גם במלכים גויים. אין זה אירוע חד פעמי הקשור ליציאת מצרים דווקא.

⁶ ראו דברינו **אילני סרק ואילני מאכל** בט"ו בשבט.

⁷ מדרש זה מכיל רעיון פילוסופי עמוק ששבח הקב"ה בא לא רק מהטוב ומהצדק, אלא גם מהרע והרשע. לפי מדרש זה, אין סימטריה בין "בני ישראל" ובין "פרעה" ואין כאן עניין של כבוד למלכות. אדרבא, זה אילן מאכל וזה אילן סרק. זה לאכול ולהינות וזה לדרוך עליו בבית המרחץ. אך אולי בכ"ז יש קשר וסימטריה גם כאן. ראו שמות רבה פרשה טו סוף סימן יז לגבי העץ של בית המרחץ שעשאוהו איקונין של מלך: "משל לעץ שהיה נתון בבית המרחץ, נכנס פרופסיטוס לרחוץ הוא וכל עבדיו ודישו את העץ. וכן הפגאנים וכן כל אחד ואחד מהן (מתאווים לפסוע לפניו). לאחר ימים שלח פרוטומי שלו לאותה מדינה, שיעשה לו איקונין, ולא מצאו עץ חוץ מאותו שהיה במרחץ. אמרו האומנים לשלטון: אם מבקש אתה להעמיד האיקונין, הבא את העץ שיש במרחץ שאין לך טוב ממנו. הביאוהו ותקנו אותו כראוי ונתנוהו ביד צייר וצייר את האיקונין עליו והעמידה בתוך הפלטיין. בא השלטון וכרע לפניו וכן דוכסו וכן אפרכוסו וכן הפרופסיטון וכן הלגינות וכן דימוס וכן כולם. אמרו להן אותן האומנים: אתמול הייתם מדיישים את העץ הזה במרחץ, ועכשיו אתם משתחווים לפניו? אמרו להם: אין אנו כורעים לפניו בשבילו אלא בשביל פרוטומי של מלך שהיא חקוקה עליו". ראו בהמשך המדרש שם בסימן כב על המחצב מול הנחצב והטבלה מול הצורה. המלכות היא באיקונין, בסמל ולא בחומר. וכבר הרחבנו לדון במדרש זה בדברינו **והלוא אין בה ממש** בפרשת כי תשא. פרעה עצמו הוא אולי בול עץ סרק שאינו מניב פירות ומשמש מִדְרָךְ בבית המרחץ. אבל הדמות שבו, סמל המלכות שבני האדם רואים בו הוא הדבר שיש לחלוק לו כבוד. ובמדרש תנחומא כאן (סימן ב): "וידבר ה' אל משה דבר אל פרעה - המשל אומר: מן שטייא לית הנייא אלא מן קציייה". מסביר פירוש עץ יוסף: מעץ השיטה אין הנאה (כי אינו עושה פירות), אלא אם יקצצו אותו (וישתמשו בו להסקה, לבניה וכו'). בהמשך אותו מדרש הוא מדגיש את השוויון בין פרעה לבני ישראל: "וידבר ה' אל משה ואל אהרן ויצום אל בני ישראל ואל פרעה - עשה אותן שוים". אז באמת שתי גישות שונות כאן? שני מדרשים שונים שרק אוגדו ביחד, או שניתן לחברם גם עניינית?

שמות רבה ה טו – עוד על פרעה

"ויהאמר אלהי העברים נקרא עלינו" (שמות ה ג) - אמרו משה ואהרן: שמא תאמר: שינינו אותו הלשון שאמר לנו הקב"ה ואמרנו לו: "כה אמר ה' אלהי ישראל" (שם ה א), ובשביל כך הקשה כנגדנו? חזרו ואמרו: "אלהי העברים"⁸.

"נלכה נא דרך שלשת ימים במדבר ונזבחה לה' אלהינו, פן יפגענו בדבר או בחרב" - לא היה צריך לומר אלא "פן יפגעך", מהו "פן יפגענו"? שנהגו בו כבוד. ללמדך שחייב אדם לחלוק כבוד למלכות.⁹

זבחים דף קב עמוד א – מפרעה לאחאב ומשה לאליהו

"ונצבת לקראתנו על שפת היאור" (שמות ז טו) - ואמר ריש לקיש: מלך הוא והסביר לו פנים, ורבי יוחנן אמר: רשע הוא והעיז פניו בו! איפוך.¹⁰ א"ר ינאי: לעולם תהא אימת מלכות עליך, דכתיב: "וירדו כל עבדיך אלה אלי" ואילו לדידיה לא קאמר ליה.¹¹ רבי יוחנן אמר, מהכא: "ויד ה' היתה אל אליהו וישנס מתניו וירץ לפני אחאב" (מלכים א יח).¹²

אמר עולא: בקש משה מלכות ולא נתנו לו, דכתיב: "אל תקרב הלום" - ואין הלום אלא מלכות, שנאמר: "מי אנכי ה' אלהים ... כי הביאתני עד הלום" (שמואל ב ז יח, דברי הימים א, יז טז).¹³

ברכות דף יט עמוד ב – דחיית טומאה לכבוד המלכות

⁸ חלק זה של המדרש קשור ואולי לא קשור לנושא שלנו. נסביר אותו וכל אחד ישפוט בעצמו. עוד בסנה אומר הקב"ה למשה לומר לפרעה: "ה' אלהי העברים נקרא עלינו" (שמות ג יח). כאשר משה ואהרן ניצבים בפעם הראשונה מול פרעה הם אומרים: "כה אמר ה' אלהי ישראל" (שם ה א). אחרי שפרעה מסרב להם הם חוזרים ואומרים: "אלהי העברים" (שם ש ג). מה פשר שינוי לשון זה?

⁹ ובשמות רבה יח א: "אתה בא אצלי ושר צבא הזה שעומד עמך וזה הפרכוס שלך וכל בני פלטינ אלו שלך באין אצלי עמך ומבקשים הימני ומשתחוים לי שנצא מכאן, דכתיב: וירדו כל עבדיך אלה אלי והשתחו לי - לא רצה לומר: והשתחוית לי משום כבוד מלכות" (שזו דרשה על אותו פסוק של "וירדו כל עבדיך אלה אלי" שכבר ראינו בשמות רבה ז לעיל). הרי לנו שלושה פסוקים וארבעה דגשים החולקים כבוד לפרעה: "פן יפגענו" בפרשת שמות, "ויצום אל פרעה מלך מצרים" בפרשתנו, ו"וירדו כל עבדיך אלי והשתחו לי" בפרשת בא. ולהלן נראה גם את הפסוק: "ונצבת לקראתנו על שפת היאור" גם הוא בפרשתנו בתחילת המכה הראשונה, מכת דם. בכל שלש הפרשות של יציאת מצרים ולאורך כל ההתדיינות של משה ואהרן עם פרעה והמכות שהוא מקבל, מקפידה התורה בכבודה של מלכות. ביד האחת "לעשות את הדין" וביד השנייה להקפיד בכבוד המלכות ואין כאן כל סתירה. שינוי מילים בגלל כבוד למלכות הוא תקין ואין מה לחשוש: "עבדיך" במקום "אתה", "יפגענו" במקום "יפגעך", "וירדו" במקום "וירדת" וכו'. ואנו נזכרים בשינויים אחרים שעשו למלך מצרים בדורות מאוחרים יותר: תלמי בתרגום השבעים (מגילה ט ע"א), אבל זה עניין אחר ... ואם כך, אולי גם חלקו הראשון של המדרש קשור לנושא שלנו. הקב"ה אמר להם לומר: "אלהי העברים" שהוא לשון נמוכה יותר, אך הם, צאצאי יעקב-ישראל, באים עם לשון גבוהה יותר: "אלהי ישראל" ונדחים. הם מבינים כעת מדוע נצטוו לדבר בשם "אלהי העברים" ולא בק"י. סופם שהם מקיימים לחלוק כבוד למלכות, הן למלכות שמים בכך שהם מקיימים את מה שנצטוו והן למלכות הארץ, לפרעה. ראו דברינו [אלוהי העברים](#) בפרשת וארא.

¹⁰ שר' יוחנן הוא שאמר: מלך הוא והסביר לו פנים, ואילו ריש לקיש אמר: רשע הוא והעיז פניו בו. למאי נפקא מיניה?
¹¹ לפי שיטת ריש לקיש יש לנו פסוק רביעי: "ונצבת לקראתו". ראו הגמרות בברכות להלן. לקראת מלך עומדים ולפיכך "ונצבת" הוא דרך כבוד. אבל ר' יוחנן חולק ומסביר: נצבת - שהעיז פניו. ור' ינאי מסכם: לעולם תהא אימת מלך עליך - אימה ולא כבוד. הבדל משמעותי? וגם בלשונו של ריש לקיש: הסביר פניו - הבדל משמעותי? הסברת פנים ולא כבוד?

¹² אחרי כל מה שעשה אחאב לאליהו שרדף אותו בכל ממלכת ישראל ואף בשכנותיה (כדברי עובדיה: "חי ה' אלהיך אם יש גוי וממלכה אשר לא שלח אדני שם לבקשך ואמרו אין והשביע את הממלכה ואת הגוי כי לא ימצאך" מלכים א יח ז), אחרי שכינו זה את זה "עוכר ישראל", אחרי המעמד בכרמל בו יצא אליהו מנצח לאחר שנות הבצורת הקשות שהביא על עם ישראל, אחרי שחייט נביאי הבעל שם, אחרי כל זה, הוא רץ לפני מרכבתו של אחאב (שמסתר שנכח שם במעמד בכרמל) בעוד הגשם עומד לרדת בכל רגע, כל הדרך מהר הכרמל על בואכה יזרעאל. ועכ"פ, מדברי ר' יוחנן האחרונים נראה שאכן יש כאן "איפוך" השיטות: ר' יוחנן הוא המתון וריש לקיש הוא הדין מלך רשע כפרעה (וסביר גם מלכים רשעים אחרים) לחומרה. האם זה מה שהיינו מצפים מר' יוחנן ראש הישיבה בטבריה ומריש לקיש שיש לו עבר של סטטים?

¹³ אלה דברי דוד אחרי שנתן הנביא מודיעו ששלמה בנו הוא שיבנה את בית המקדש (ומכאן לקחו כל בני ובנות המצווה המודים להורים שהביאו "עד הלום". איפה יש בארץ מקום שנקרא "עד הלום"?). קטע זה של הגמרא, אפשר שהוא קשור לחלק הקודם, אפשר שאיננו (ראו בגמרא שם לגבי הכהונה למשה). אם כן, אזי יש פה צרוף מעניין. משה נדרש לחלוק כבוד למלכות, בעוד הוא עצמו איננו מלך. פרעה - לא. לעומת זאת, משה הוא "אלהים" לפרעה, נושא שכבר הרחבנו לדרוש בו בדברינו [ראו נתתיך אלהים לפרעה](#) בשבת זו בשנה האחרת. ראו גם רמב"ם הלכות בית הבחירה פרק ו הלכה יא שלהלכה, היה למשה דין של מלך: "ומשה רבינו - מלך היה" (כנראה עפ"י המדרשים השונים על הפסוק: "ויהיה בישורון מלך" שמתייחסים למשה). ועל הנושא "אל תקרב הלום" שנאמר למשה בסנה, כבר דנו בקצרה בדברינו [אל תקרב הלום - הקרב את אהרן אחיך](#) בפרשת תצוה בעת מינוי אהרן לכהן: "הלום - זו מלכות ... א"ל הקב"ה: כבר מתוקנת המלכות לדוד". ובע"ה נזכה לדון בהרחבה בנושא זה בפרשת שמות בפעם אחרת (כולל השיטות שלפיהן היה או לא היה למשה דין מלך).

אמר ר' צדוק: מדלגים היינו על גבי ארונות של מתים לקראת מלכי ישראל.¹⁴ ולא לקראת מלכי ישראל בלבד אמרו, אלא אפילו לקראת מלכי עכו"ם, שאם יזכה יבחיך בין מלכי ישראל למלכי עכו"ם...¹⁵

ברכות דף נח עמוד א – ברכה על המלך

תנו רבנן: ... הרואה מלכי אומות העולם - אומר ברוך שנתן מכבודו לבשר ודם. אמר רבי יוחנן: לעולם ישתדל אדם לרוץ לקראת מלכי ישראל, ולא לקראת מלכי ישראל בלבד, אלא אפילו לקראת מלכי אומות העולם, שאם יזכה - יבחיך בין מלכי ישראל למלכי אומות העולם.¹⁶

רב ששת היה עיוור. היו הולכים הכל לקבל פני המלך וקם והלך איתם רב ששת. מצאו מין אחד, אמר לו: הכדים השלמים הולכים לנהר, לאן הולכים הכדים השבורים? אמר לו (רב ששת לאותו מין): בוא וראה שאני יודע יותר ממך. עבר הגדוד הראשון, וכאשר נשמע הרעש אמר אותו המין: בא המלך. אמר רב ששת: לא בא המלך. עבר הגדוד השני, וכאשר נשמע הרעש אמר אותו המין: עכשיו בא המלך. אמר רב ששת: לא בא המלך. עבר הגדוד השלישי וכאשר השתתקו כולם, אמר לו רב ששת: עכשיו בוודאי בא המלך. אמר לו אותו המין: מנין לך? אמר לו: מלכותא דארעא כעין מלכותא דרקיעא [מלכות הארץ כעין מלכות שמים].¹⁷

רמב"ם הלכות אבל פרק ג הלכה יד - להלכה

מותר לכהן להיטמא בבית הפרס או בחוצה לארץ לדבר מצוה... וכן מיטמא בטומאה מדבריהם לכבוד הבריות ... וכן מדלגין על גבי ארונות של מתים לקראת מלכי ישראל ואפילו מלכי עכו"ם כדי להבחיך בינם לבין מלכי ישראל כשיחזור כבודן למקומן וכו'.¹⁸

דברים רבה ב לג – משמע ישראל למתן כבוד למלכות

"שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד" (דברים ו ד), זה שאומר הכתוב: "ירא את ה' בני ומלך" (משלי כד כא) - מהו "ומלך" - ירא את ה' בני ואתה מולך. אברהם שירא אותי לא המלכתיו בעולם? ... דבר אחר: "ירא את ה' בני ומלך" - מלוך על יצרך ולא תמליך יצרך עליך. דבר אחר: אמר הקב"ה הוי מתיירא ממני ומן המלכות, הוי חולק כבוד למלכות.¹⁹

¹⁴ בדילוג על ארונות מתים יש בעיה של טומאה (דרבנן) וגם זלזול בכבוד המת. ובכל זאת התירו לעשות כן מפני כבוד המלכות. ולא רק מלכי ישראל, אלא גם מלכי אומות העולם. הסיבה והמטרה הם: "שאם יזכה יבחיך בין לבין", היינו להדגיש את ההבדל. לרוץ לקראת מלך מישאל, פשיטא, אבל גם לקראת מלך גוי כדי שתזכה להבחיך בהבדל. כך בעיקרון וברעיון. אגב, על אילו מלכי ישראל מדבר ר' צדוק שלפי הכרונולוגיה שבידינו חי בתקופת החורבן - המרד הגדול? אילו מלכי ישראל היו בימיו? האם הוא מתכוון להורדוס או לאגריפס ומביע משאלה שמלכותם היא זמנית ובמהרה תחזור עטרה ליושנה למלכים מזרע ישראל? ראו הסיפור על אגריפס המלך שהיה קורא בתורה לא תוכל לתת עליך איש נכרי ובכה ונחמוהו ואמרו לו: אתה אחינו (משנה סוטה ז ח) וגם הביקורת על כך שהחניפו לו (גמרא שם מא ע"ב).

¹⁵ ובמקבילה בירושלמי ברכות פרק ג: "ר' חזקיה ור' ירמיה בשם ר' יוחנן: מצוה לראות גדולי מלכות, לכשתבוא מלכות בית דוד יהא יודע להפריש בין מלכות למלכות. מהו שיטמא כהן לכבוד הנשיא? כאשר מת ר' יהודה הנשיא הכריז ר' ינאי: אין כהונה היום!" (ראו דברינו אין טומאה לצדיקים הדפים המיוחדים). האם זהו מלך ישראל שמדבר עליו ר' צדוק?

¹⁶ את הקטע עד כאן, בפרט: "שאם יזכה יבחיך וכו'", אפשר לקרוא לשני כיוונים: לשבח מלכי אומות העולם או ההפך לגריעותם. אבל המשך הגמרא המקשר את מלכי אומות העולם ישירות עם "מלכותא דרקיעא", לא מותיר ספק.

¹⁷ וכל זאת מניין? מאלהו. שכתוב: "ויאמר צא ועמדת בהר לפני ה' והנה ה' עבר ורוח גדולה וחתך מפרק הרים ומשבר סלעים לפני ה' לא ברוח ה' ואחר הרוח רעש לא ברעש ה': ואחר הרעש אש לא באש ה' ואחר האש קול דממה דקה" (מלכים א יט). על זה אמר רב ששת: מלכותא דארעא כעין מלכותא דרקיעא! וגם ברוך רב ששת על המלך בשם ומלכות הגם שלא ראה אותו והגם שעיוור פטור מן המצוות. ראו שם מה היה בסופו של מי שהתחכם וחלק על רב ששת. ראו עוד בהמשך הגמרא שם הסיפור על רב שילא שהלך יהודי שבעל אישה נכרית והשלטון הפרסי התערב משום שדן בלי רשותו. רב שילא מפיס אותם בפסוק מדברי הימים א כט יא (תפילת דוד): "לך ה' הגדלה והגבורה והתפארת והנצח וההוד כי כל בשמים ובארץ לך ה' הממלכה והמתנשא לכל לראש", ומפרש לשלטון הפרסי שמשמעות הפסוק היא: "ברוך רחמנא דהיב מלכותא בארעא כעין מלכותא דרקיעא, ויהב לנו שולטנא ורחמי דינא", והשלטון מתרצה. אבל לא ברור אם שם נאמרו הדברים באמת או רק להציל את רב שילא מעונש המלכות. ראו הסיפור שם במקור.

¹⁸ הגמרא בברכות ה"ל מובאת להלכה ברמב"ם, וכך גם בטור ובית יוסף יורה דעה סימן שע"ב, אך נראה שבשולחן ערוך בסעיף זה הושמט דין זה. ויש לדון עוד בהיבט ההלכתי למעשה של דין זה.

¹⁹ אפשר לחבר מדרש זה לאמירה המפורסמת של התפילה בשלומה של מלכות, ראו הנוסח באבות דרבי נתן נוסח ב פרק לא: "רבי נחוניא סגן כהנים אומר: הוי מתפלל בשלומה של מלכות שהיא שולטת בנו כל הימים. שאלמלא מוראה איש את רעהו חיים בלעננו". אבל אנחנו רוצים ללכת בדרך אחרת ולחבר את שלוש הדעות למכלול אחד: כבוד המלכות, כבוד ה' והשליטה ביצר, למרות ה"דבר אחר" המפריד ביניהם. ציות למלכות דורש שליטה עצמית - שליטה ביצר - שהוא גם הבסיס לציות לקב"ה. מי שאינו מכבד את המלכות ישאל את עצמו אם אין הדבר נובע מכך שיצרו מולך עליו. וכל זאת, על הפסוק של קבלת עול מלכות שמים שאנו אומרים פעמיים בכל יום באהבה: "שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד"!

מסכת סנהדרין דף יט עמוד א – עימות שמעון בן שטח וינאי המלך

"מלך לא דן ולא דנין אותו" – אמר רב יוסף: לא שנו אלא מלכי ישראל, אבל מלכי בית דוד – דן ודנין אותו ... מלכי ישראל מאי טעמא לא? – משום מעשה שהיה. עבדו של ינאי המלך הרג אדם. אמר להו שמעון בן שטח לחכמים: תנו עיניכם בו ונדונו. שלחו לו (לינאי): עבדך קטל נפשא. שדריה להו (שלח להם את העבד לדין). שלחו לו: תא אנת נמי להכא (בוא גם אתה לכאן) – "והועד בבעליו ולא ישמרנו". אמרה תורה: יבוא בעל השור ויעמוד על שורו. אתא ויתיב. אמר ליה שמעון בן שטח: ינאי המלך! עמוד על רגליך ויעידו בך. ולא לפנינו אתה עומד, אלא לפני מי שאמר והיה העולם אתה עומד, שנאמר: "ועמדו שני האנשים אשר להם הריב". אמר לו: לא כשתאמר אתה, אלא כמה שיאמרו חבריך. נפנה (ינאי) לימינו – כבשו (הדיינים) פניהם בקרקע. נפנה לשמאלו – כבשו פניהם בקרקע. אמר להם שמעון בן שטח: בעלי מחשבות אתם. יבוא בעל מחשבות ויפרע מכם. מיד בא גבריאל וחבטן בקרקע ומתו. באותה שעה אמרו: מלך לא דן ולא דנין אותו, לא מעיד ולא מעידים אותו.²⁰

ויקרא רבה סוף פרשה לז – בין פנחס ליפתח

ארבעה פתחו בנדרים. שלושה שאלו שלא כהוגן והשיבם הקב"ה כהוגן ואחד שאל שלא כהוגן והשיבו המקום שלא כהוגן ... יפתח שאל שלא כהוגן, שנאמר: "והיה היוצא אשר יצא מדלתי ביתי" ... והשיבו הקב"ה שלא כהוגן וזימן לו את בתו.

ולא היה יכול להתיר את נדרו ולילך אצל פנחס? אלא אמר יפתח: אני מלך ואלך אצל פנחס? ופנחס אמר: אני כהן גדול ואלך אצל עם הארץ? בין זה לזה נספתה אותה עלובה. המשל אומר: בין המיילדת לילודת הלך בן הדוויה. ושניהם נתחייבו בדמיה.²¹

בראשית רבה ט יב – המלכות עושה סדר

"וירא אלהים את כל אשר עשה והנה טוב מאד". אמר ר' שמעון בן לקיש: "הנה טוב מאד" – זו מלכות שמים, "והנה טוב מאד" – זו מלכות הארץ. וכי מלכות הארץ טובה מאד? אתמהא! אלא שהוא תובעת דיקיון של בריות,²² שנאמר: "אנכי עשיתי ארץ ואדם עליה בראתי" (ישעיה מה יב).²³

שבת שלום מחלקי המים

²⁰ כבר העירו רבים על קשיים רבים בסיפור זה. החל מכך ששמעון בן שטח שהיה גיסו של ינאי המלך לא היה רשאי לשבת בדין וכלה בכך שבסנה"כ ינאי נענה לשתי הדרשות העיקריות, שלח את עבדו לדין וגם בא בעצמו לבית הדין והדרישה של שמעון בן שטח שיעמוד על רגליו במהלך הדיון הייתה מיותרת וגם איננה לפי ההלכה. ראו תוספות ושטיינזלץ בסוגיה בסנהדרין שם. וכבר הארכנו לדון בגמרא זו בדברינו [מלך לא דן ולא דנים אותו](#) בפרשת שופטים. לעניינינו הפעם, נראה שהקפתו של שמעון בן שטח שלא לחלוק כבוד למלכות, גם אם נאמר שצדק בפלפול ההלכתי (ראו איך פירוש תוספות על הדף שם מתחבט בעניין), לא עשה טוב לא לשעתו, שסופו שמתו כל חבריו בסנהדרין, ולא להלכה שהתוצאה היא: "מלך לא דן ולא דנים אותו". המלך שהיה מוכן לעמוד לדין עומד כעת מעל למשפט. ראו גם הריב הקשה של חכמים עם ינאי במסכת קידושין דף סו עמוד א וכבר הארכנו גם בזאת בדברינו [בית חשמונאי](#) בחנוכה.

²¹ גם בנושא זה הרחבנו כבר בדברינו [בת יפתח בפרשת בחוקות](#), והפעם עניינינו הוא חוסר היכולת לחלוק כבוד למלכות. ודאי שהאשמה גם אצל יפתח, מה גם שמדובר בבתו. אבל דווקא מפנחס המייצג את הסמכות הרוחנית ואת הכהונה והתורה, מי שלא חלק כבוד לרב כשקינא בשיטים, היינו מצפים שייטול אחריות ויעשה מעשה וינהג כלפי יפתח בדיוק כמו שאליהו נהג כלפי אחאב, משה כלפי פרעה, עדו לירבעם, חנניה מישאל ועזריה כלפי נבוכדנצר ודניאל כלפי דרויש. במעין קל וחומר פשוט וללא דיונים הלכתיים עמוקים ולהציל נפש מישאל ואת ישראל כולו.

²² דינם ומשפטם של הבריות. שהמלכות דואגת לסדרי שלטון ודין. ראו המדרשים ופרשני המשנה על מאמרו של רבי חנינא סגן הכהנים, מסכת אבות פרק ג משנה ב: "הוי מתפלל בשלומה של מלכות שאלמלא מוראה איש את רעהו חיים בלעו". ורבי אלעזר ברבי שמעון היה תופס גנבים בלילה בשליחות המלכות (בבא מציעא פג ע"ב, אבל שם יש שחולקים על מה שעשה). ראו עוד באבות דרבי נתן נוסח ב פרק ו שרבי יוחנן בן זכאי שואל בשלומה של מלכות כשהצליח לצאת מהמצור על ירושלים. "שלומה של מלכות" ו"מוראו של מלכות" הם מוטיבים משלימים ל"לחלוק כבוד למלכות" ובע"ה נזכה לדון גם באלה.

²³ ממש יוסף ופרעה, אליהו ואחאב, חנניה מישאל ועזריה ונבוכדנצר, דניאל ודריוש, עדו הנביא וירבעם, הגענו אל ימי הדרשן, אל מלכות אדום היא רומי המייצגת במלוא עוצמתה את מלכות הארץ אשר היא "טובה מאד" – משחק מילים ברור של: מאד, אדם, אדום. על רומא נחלקו כידוע הדעות ולא חסרים דרשות בגנותה, עם כל ההערכה לסדר ולחוק שהשליטה. ראו עבודה זרה דף ב ע"ב, ויקרא רבה סוף פרשה יג, שבת לג ועוד. ואפשר שהדרשה היא כללית ולא מכוונת דווקא לאדום. "אנכי עשיתי ארץ ואדם עליה בראתי" במובן הכללי שהארץ ניתנה לבני האדם שישכינו בה חוק וסדר ולא יצפו שמלכות שמים תתערב בענייניהם. ואם אין כבוד למלכות – חוק וסדר מנין?

מים אחרונים: אפשר אולי להוסיף לרשימה את שמעון הצדיק שיצא לקראת אלכסנדר מוקדון בבגדי הכהונה הגדולה שמדין אין להוציאם מבית המקדש. ראו סיפור זה בגמרא יומא סט ע"א, ויקרא רבה פרשה יג.